

PAVEL CHROMÝ, MICHAL SEMIAN, ZDENĚK KUČERA

REGIONÁLNÍ VĚDOMÍ A REGIONÁLNÍ IDENTITA V ČESKU: PŘÍPADOVÁ STUDIE ČESKÉHO RÁJE

CHROMÝ, P., SEMIAN, M., KUČERA, Z. (2014): Regional Awareness and Regional Identity in Czechia: Case Study of the Bohemian Paradise. Geografie, 119, No. 3, pp. 259–277. – Since 1980s, we can observe a changing paradigm within the approaches towards regions which understand and deconstruct the “region” as a social process. Instead of understanding the region as an object or a category, this change transforms the region into a subject of interest for scholars. The study of regions is from now on considered a research topic which requires a holistic understanding of geography, broad interdisciplinary approaches as well as local and historical sensitivity. The paper is using a conceptual understanding of a region based on the combination of territorial, symbolic and institutional configurations. Regional identity that permeates through all of these layers is viewed as one of the most important elements of the very existence of the region and its recognition in the regional system. This paper contributes to the discussion on the importance of regional identity in regional development. The case study of the Bohemian Paradise region proves the significant influence of landscape features on the process of regional identity reproduction.

KEY WORDS: region – regional identity – regionalization – discourse analysis – Bohemian Paradise.

Príspevek byl připraven s finanční podporou Grantové agentury České republiky, projekt P404/12/1112: „Formování územních identit v oblastech s intenzivně přeměněnou krajinou: příklad severozápadních Čech“, projekt P410/12/G113: „Výzkumné centrum historické geografie“, a Grantové agentury Univerzity Karlovy, projekt 632913: „Geosociální regionalizace: obecné otázky, metodologické přístupy a jejich ověření“.

1. Úvod

Společnost a krajina procházejí v posledních desetiletích intenzivními změnami (např. Antrop 1998). Ty souvisejí jak s obecným přechodem společnosti z industriální do postindustriální etapy vývoje a silnými vlivy globalizace, tak v případě Česka s postkomunistickou transformací společnosti a integrací země do evropských struktur (Hampl 2007; Hampl, Dostál, Drbohlav 2007). Dopady těchto procesů jsou patrné nejen ve sféře společenské, ale i environmentální (Chromý, Janů 2003; Bičík, Jeleček 2009; Chromý, Kučerová, Kučera 2009; Bičík a kol. 2010). Proměňují se nejen politické, ekonomické, sociální poměry, funkce a využití krajiny, ale také vztah jedinců a společnosti k území, které obývají či využívají (Kučera 2010). Mění se vnímání dlouhodobých a aktuálních problémů, ovšem také možnosti a nástroje jejich řešení. Pod vlivem evropského (neo)regionalizmu (Keating 2004) dochází i v Česku k transformaci stávajících regionů, k formování „nových“ regionů či

revitalizaci regionů historickogeografických (Chromý 2003a; Siwek, Bogdová 2007). Dochází k oživování pozitivního regionálního vědomí lidí i nekritického patriotizmu. Mění se významy regionů v životě společnosti a způsoby jejich reprezentace, vnější rámce pro utváření regionů i podmínky pro formování regionů v konkrétních oblastech. Vedle politiky Evropské unie a státu roste význam aktérů/subjektů rozvoje a jejich zájmových skupin (Seidl, Chromý, Habartová 2010) – obecně význam endogenních zdrojů rozvoje (Chromý a kol. 2011, Váně 2012), kvality lidského a sociálního kapitálu v konkrétních územích (Jančák a kol. 2008, 2010; Pileček, Chromý, Jančák 2013). Vzhledem k tomu, že kvalita aktérů, kteří regiony formují, obdařují/naplňují je významy, je z podstaty diferenciacie struktury územních společenství rozdílná, existují i územní rozdíly v aktivitě, úspěšnosti i míře problémovosti celých oblastí (Raagmaa 2000).

Logickým důsledkem uvedených změn je i posun předmětové orientace výzkumu v české humánní a regionální geografii směrem k řešení otázek spojených s aktivizací endogenních zdrojů rozvoje regionů, resp. problémových, periferních, specifických či z nějakého pohledu hendikepovaných oblastí (Havlíček a kol. 2008). Cílem geografického výzkumu se tak stalo hodnocení celkového potenciálu rozvoje a formulování strategií budoucího vývoje regionu. Problémy území byly v českém prostředí dlouho sledovány převážně z pohledu míry socioekonomické vyspělosti regionů (Musil 1988; Musil, Müller 2008; Novák, Netrdová 2011; Perlín, Kučerová, Kučera 2010). S potřebou řešit kvalitativně nové problémy se otevřela možnost pro hodnocení „měkkých“ a subjektivně podmíněných faktorů rozvoje, sociokulturních podmíněností, ale i historických inercií regionálního vývoje a územní diferenciacie.

Vedle tradičních strukturálních podmínek rozvoje regionů se dnes častěji jako jedna z klíčových podmínek rozvoje zmiňuje kvalita místního a regionálního milieu (Blažek 2012). Pozornost se tak dostává i identifikaci a hodnocení role přírodního a kulturního či krajinného dědictví v územním rozvoji, v rozvoji rekreace a cestovního ruchu či v kontextu diskuse významu ochrany přírody a krajiny (Kučera, Kučerová 2009; Kučera, Kučerová-Kuldová, Chromý 2008). Je zřejmé, že klíčovou pozornost je třeba věnovat schopnosti lokálních a regionálních aktérů vnímat šance, které se jim využitím regionálních specifík (neekonomických hodnot) nabízejí, a schopnosti tyto šance proměnit v pozitiva (zvýšení kvality života v regionu, zlepšení jeho image, stabilizace odlivu obyvatelstva z území, posílení regionálního vědomí a pocitu sounáležitosti lidí s územím, aktivizace zájmu lidí o rozvoj území a participace apod.).

Intenzitu socioprostorových změn lze doložit např. územní polarizací změn krajiny, resp. využití ploch (Bičík, Jeleček, Štěpánek 2001; Bičík a kol. 2010). I přes intenzivní změny krajiny, zejména v zázemí velkých měst a v pohraničí, v oblastech s nevýhodnými přírodními předpoklady pro intenzivní zemědělskou výrobu a v oblastech, které v 2. polovině 20. století prošly v souvislosti s výsledky 2. světové války a existencí železné opony mimořádně složitým vývojem (Kučera, Chromý 2012; Kučera, Kučerová 2012), existují na území Česka příklady krajin, kde intenzita krajinných změn byla minimální a jejichž krajinný ráz se v posledních desetiletích výrazněji nezměnil. Proměnily se však funkce těchto území, resp. významy, které jim společnost na počátku 21. století přisuzuje (Semian 2012c).

KULTURNÍ DĚDICTVÍ

- světové dědictví UNESCO

Památková rezervace

- městská
- vesnická
- archeologická
- ◆ ostatní

Památková zóna

- městská
- vesnická
- krajinná

PŘÍRODNÍ DĚDICTVÍ

- ▨ biosférická rezervace

NATURA 2000

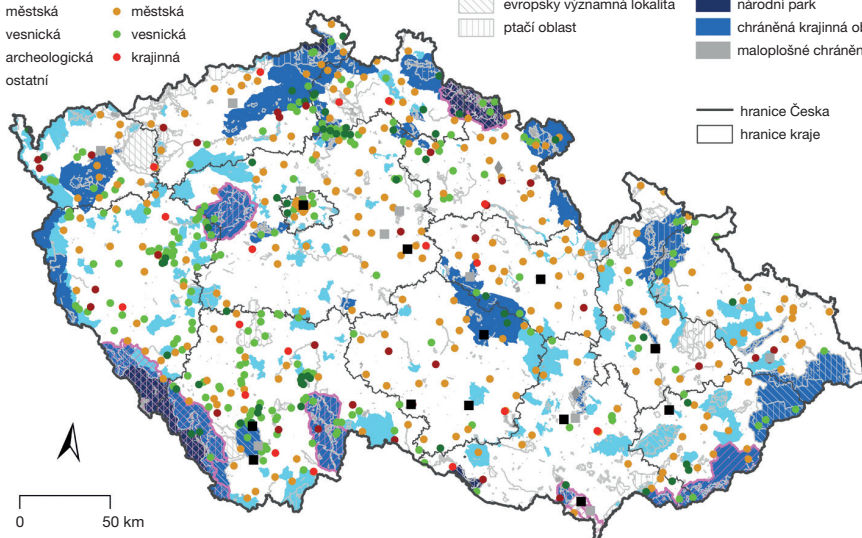
- ▨ evropsky významná lokalita
- ▨ ptačí oblast

- přírodní park

Zvláště chráněná území

- národní park
- chráněná krajinná oblast
- maloplošné chráněné území

- hranice Česka
- hranice kraje

Obr. 1 – Chráněná území v Česku k roku 2007. Autor: Z. Kučera s využitím podkladů AOPK ČR a <http://monumnet.npu.cz>. Zdroj: Kučera, Kučerová-Kuldová, Chromý (2008).

Důsledkem dlouhodobého společenského vývoje v období industrializace je polarizace území ve smyslu existence jádrových, semiperiferních a periferních oblastí, kdy v posledním jmenovaném typu se často nacházejí relativně stabilní a z přírodního hlediska zachovalé krajiny (Antrop 2004; Löw, Míchal 2003). A to zejména při hranicích vyšších územně-správních celků (krajů). Mnohé z těchto oblastí jsou předmětem různých stupňů legislativní ochrany a pro společnost mají i významnou rekreační funkci (Kučera, Kučerová 2009; Fialová a kol. 2010). Z hlediska socioekonomické vyspělosti jde většinou o hospodářsky dlouhodobě slabé venkovské oblasti vnitřních periferií (Havlíček a kol. 2008; Perlín, Kučerová, Kučera 2010) nebo oblasti jinak (polohově) hendikepované (Musil, Müller 2008; Váně 2012; obr. 1).

V souvislosti s pokusy řešit problémy rozvoje těchto území se ve strategiích regionálního rozvoje diskutuje i význam vnitřního potenciálu rozvoje: přítomnost a kvalita přírodního kapitálu, člověkem vytvořeného, lidského a sociálního kapitálu (Hampl, Blažek, Žízalová 2008; Pileček 2010; Kučerová 2011), v kontextu přístupů evropského (neo)regionalizmu pak i existence aktérů/subjektů v území, kteří iniciují jeho rozvoj „zdola“ (Heřmanová, Chromý a kol. 2009). Na významu proto mimo jiné nabývá studium vztahu jedinců a společností k území, které obývají (Chromý 2003a; Chromý, Skála 2010), jakož i studium historie a paměti regionu (Hlavačka, Marès, Pokorná a kol. 2011) či utváření potenciálu pro formování územních identit (Chromý 2003b). Regionální identitu lze v tomto smyslu považovat za jednu z hybných sil územního rozvoje (Kneafsey 2000), je jedním ze stavebních kamenů regionu a hraje klíčovou roli v procesu

jeho institucionalizace (Paasi 1986, Raagmaa 2002). Existence a kvality vztahu mezi společnostmi a krajinou, resp. vědomí sounáležitosti lidí s územím lze využít v procesu ohraničování regionu (Semian 2012c; Šerý, Šimáček 2012).

Z hlediska regionálního vývoje a koncipování strategií rozvoje regionů různých měřítek je zřejmé, že stávající správní regiony, v minulosti utvářené „shora“ (v období komunistického režimu navíc bez ohledu na přirozené a dlouhodobě se formující vazby mezi sídly), nejsou jediným a zcela ideálním prostředkem formování územních identit a územních komunit a vhodným jevištěm pro působení aktérů a subjektů na poli iniciování a realizace rozvojových aktivit. Vystává tak otázka, které regiony jimi ještě mohou být a jak je možné je vymezit?

V příspěvku se snažíme naplnit následující čtyři cíle: 1. v obecné rovině přispět do diskuse o významu regionální identity v regionálním rozvoji a o alternativních možnostech vymezování regionů; 2. na bázi sebeidentifikace vybraného vzorku obyvatel prostorově vymezit region ve smyslu vnímané („žité“) územní jednotky a porovnat jej se stávajícími již institucionalizovanými regiony či oblastmi (administrativní, ochrannářské, turistické); 3. analyzovat symboliku regionu s důrazem na význam krajinných symbolů a 4. diskutovat, jaký vztah mají obyvatelé regionu k institucím, které region spravují a reprezentují „navenek“. V práci vycházíme z analýzy regionálního diskurzu, výsledků dotazníkového šetření a vnímané symboliky regionu. Z více než desítky oblastí, kterým Centrum pro výzkum v kulturní a historické geografii při katedře sociální geografie a regionálního rozvoje PrF UK v Praze při výzkumu územních identit věnuje v posledním desetiletí pozornost, jsme (ve snaze naplnit výše uvedené cíle) jako případovou studii zvolili oblast Českého ráje. Jednak proto, že Český ráj je „ideálním“ územím pro výzkum územních identit (viz dále), ale také proto, že výzkum v této zájmové oblasti patří k nejvíce propracovaným a při naplňování cílů příspěvku lze navazovat na řadu dílčích analýz a předchozí výstupy (např. Semian 2010, 2012c).

V příspěvku hledáme odpovědi na následující výzkumné otázky: Lze na bázi sebeidentifikace vymezit hranice územní jednotky (v našem případě Českého ráje)? Jak silné je vědomí sounáležitosti lidí s územím Českého ráje a je toto vědomí prostorově diferencované? Jakou roli v procesu sebeidentifikace hraje symbolika, resp. jak se ve vědomí obyvatel regionu odrážejí krajinné symboly? Jaký je vztah klíčových aktérů územního rozvoje (starostové a učitelé) k institucím, které tyto symboly z povahy svých funkcí spravují a prezentují (zde instituce ochrany přírody a krajiny)?

Předpokládáme, že regiony lze vymezit na bázi analýzy vědomí sounáležitosti lidí s jimi obývaným a užívaným územím (Paasi 1986, Semian 2012c). Předpokládáme, že vyšší míra sounáležitosti s Českým rájem bude zaznamenána u respondentů, kteří žijí v území ohraničeném legislativní ochranou, nižší v okrajových částech zájmového území (turistický region), kde se bude navíc výrazněji „překrývat“ s vědomím sounáležitosti s jinými regiony (správní, kulturní ad.). Hranice takto vymezeného regionu bude mít proto spíše zonální než liniový charakter. Předpokládáme, že vzhledem k vnitřnímu potenciálu území i jeho dlouhodobě pozitivnímu image bude region Českého ráje vymezený na bázi vědomí sounáležitosti plošně rozsáhlejší než stávající vymezení oblasti z hlediska ochrany přírody a krajiny (tvorí jádrovou oblast). Dále předpokládáme

odlišné vnímání územní ochrany respondenty žijícími v jádrové (legislativně chráněné) oblasti a v okrajových částech území. Respondenti z jádrové oblasti budou ochranu území vnímat více jako bariéru rozvoje území, respondenti z okrajových částí jako významnou hodnotu (přírodní kapitál), kterou lze využít v územním rozvoji (např. jako známku kvality).

2. Konceptualizace regionu a identit

V reakci na sílící ekonomické tlaky transformace a globalizace dochází v české společnosti, s určitým fázovým posunem za „západním“ světem, k postmoderní transformaci hodnot, vztahů i společenských vzorců chování. V důsledku těchto změn si společnost postupně uvědomuje i jiné než čistě ekonomické hodnoty míst a regionů. Vztah člověka k místu, resp. krajině jako celku se tedy postupně posouvá od konkurence směrem ke kooperaci. Zároveň dochází k posunu významu a smyslu ochrany životního prostředí od „pouhé“ ochrany přírody k ochraně krajiny a života v ní. Lidé ve vyspělých zemích si tedy skrze krajinu vytvářejí nový – daleko užší a intimnější – vztah k lokalitě a regionu a stále více si uvědomují význam zachování kvality obývaného prostředí.

Reakce na tyto změny se od 80. let 20. století odrážejí i ve světové diskusi o nové konceptualizaci regionu (Pred 1984; Paasi 1986; Claval 1987, 1998, 2007; Allen, Massey, Cochrane 1998), s níž se spojují i diskuze konceptů regionální identity a identity regionu (Knight 1982; Paasi 1986, 2001, 2009; Giddens 1991; Sörlin 1999). V české literatuře se tyto diskuze objevují od konce 90. let (Vencálek 1998; Chromý 2003a; Šerý 2014; Zich, ed. 2003). Podstatou nové konceptualizace regionu je jeho chápání jako sociální konstrukce (Pred 1984, Murphy 1991, MacLeod 1998, Schmitt-Egner 2002). Region je tedy de facto prostorovým ohraničením určitých sociálních vztahů. V čase je region dynamický a neustále dochází k jeho reprodukci, popř. vzniku a zániku (Raagmaa 2002; Zimmerbauer, Paasi 2013). Lze konstatovat, že region je proces, kterým společnost formuje prostor (Paasi 2002). Sociální konstrukce regionu je založena na třech pilířích (Paasi 1986): územním, symbolickém a institucionálním tvaru. Jednotlivé tvary se navzájem prolínají a doplňují a jako celek reprezentují region, který je jednoznačně ustanovený a rozpoznatelný v myslích lidí uvnitř i vně regionu. Tento krok završuje institucionalizaci regionu. Region získává identitu, která je pro jeho existenci klíčová (Semian 2012b). Pokud jej lidé přestanou vnímat, region zaniká (Paasi 2009, Siwek 2011).

Pod pojmem „identifikovat se s regionem“ rozumíme schopnost člověka cítit sounáležitost s ohraničeným územím, jeho symboly i institucemi, a schopnost odlišovat jej od jiných prostorových jednotek (Zich, ed. 2003). Pocit sounáležitosti s regionem je jednou z dimenzí regionální identity, která nám zároveň poskytuje obraz regionu z vnitřku. Jelikož téměř každá forma regionální identity je založena na dichotomii „my“ a „ostatní“, je další dimenzí regionální identity pohled na region z vnějšku.

U územních identit, podobně jako u identit sociálně podmíněných, je tedy klíčová jejich „odlišnost“ (jinakost), a to ve smyslu vnitřní shodnosti prvků, resp. vědomého zdůrazňování jejich zvláštnosti a výjimečnosti. Proto lze k výzkumu územní identity přistupovat dvěma způsoby. Zprv hledáním „podobností“

znaků (včetně subjektivního vnímání obyvateli – sebeidentifikace) a zadruhé hledáním „odlišností“.

Na druhou stranu regionální identita jako taková není v čase stabilní, mění se pod vlivem změn politických, ekonomických, technologických aj. hybných sil, je také mezigeneračně rozdílná (Paasi 1991). Stejně jako u regionu i u regionální identity dochází k její neustálé reprodukci (popř. vzniku a zániku; Zimmerbauer 2011). Regionální identita souvisí s neustálou potřebou členů územních společenství někam či k někomu patřit, resp. k něčemu se hlásit (Maslow 1989). V souvislosti se změnami společenských poměrů, hodnot a vzorců chování/jednání lidí tak dochází i k proměnám regionálních identit.

V tomto příspěvku se ovšem nezabýváme procesem identifikace, ani se blíže nevěnujeme subjektům tohoto procesu. Zajímá nás výsledek procesu, resp. jeho stav v určitém období a místě. Neřešíme ani vyjádření míry sympatií nebo anti-patií, případně stereotypů v postojích obyvatel regionu k sousedům pramenící z dichotomie identity „my“ a „ostatní“ (více viz Chromý, Skála 2010). Dominantně nás zajímá pocit příslušnosti dotazovaného k určitému, i když přesně neohraňčenému, územnímu celku. Empiricky se snažíme zhodnotit zejména podmínky pro identifikaci lidí s regionem a pouze implicitně okolnosti a důsledky této identifikace. Z mnoha dimenzí regionální identity (Chromý 2003a; Bucher 2012) nás zajímá zejména dimenze prostorová – tedy sounáležitost s krajinou.

3. Metodika

Výzkum regionální identity obyvatel, resp. možnosti ohraničit region na bázi vědomí sounáležitosti/sebeidentifikace, byl proveden na příkladu oblasti Českého ráje, a to v období srpen 2009–březen 2010. Zájmové území tohoto šetření bylo vymezeno tak, aby zahrnovalo i oblasti mimo tradičně vnímaný Český ráj (Semian 2012a). Konkrétně pro vymezení zájmového území posloužily hranice plošně rozsáhlého turistického regionu vymezeného Českou centrálnou cestovního ruchu (ČCCR¹). V rámci rozsáhlého dotazníkového šetření, které probíhalo prostřednictvím poštovní a emailové korespondence kombinované s terénním sběrem informací a jehož respondenty byli obyvatelé a návštěvníci oblasti, starostové obcí a učitelé základních škol v oblasti, byly respondentům položeny otázky týkající se vztahu ke sledované oblasti. V další části textu se zaměříme na diskuzi odpovědí klíčových aktérů rozvoje území, tedy starostů a učitelů.

Osloveni byli všichni starostové obcí v zájmovém území (178 starostů; 29 navracených dotazníků; návratnost 16 % po dvojnásobném obelání emailovou korespondencí) a celkem 27 základních škol (135 učitelů), resp. 5 pedagogů v každé škole (ředitel, učitel 1. stupně ZŠ, učitelé s aprobací zeměpis, dějepis, občanská výchova). Pokud v některém městě bylo více základních škol, byla oslovena pouze jedna z nich. Celkový počet vyplněných dotazníků ze základních škol byl 99 (návratnost 73 % po dvojnásobném obelání poštovní zásilkou). I přesto, že nelze analyzovaný soubor respondentů považovat z hlediska místní populace za reprezentativní, rozsah šetření stanovených skupin aktérů umožňuje alespoň částečně posoudit existující vztahy a trendy v zájmovém území.

¹ <http://www.czechtourism.cz/regiony/mapa-turisticky-ch-regionu-a-oblasti/>

Dotazník obsahoval mimo jiné otázky týkající se názvu oblasti: „Jak při běžném hovoru nazýváte oblast, ve které se právě nacházíte?“; „Má tato oblast podle Vás nějaký oficiální/tradiční název?“; „Který z uvedených názvů je pro ni nejuvýstižnější?“ V dalším textu pak pracujeme se souborem odpovědí na všechny tři otázky. V návaznosti na tyto otázky dotazník zjišťoval také hlavní symboly oblasti v mysli respondenta. Respondent mohl na otázku „Které jsou její hlavní symboly?“ uvést až tři nejvýznamnější příklady. V dalším textu tedy analyzujeme soubor odpovědí z hlediska četnosti zastoupení jednotlivých symbolů. Ty jsme kategorizovali na přírodní, kulturně-historické, krajinné a reflektující ekonomické aktivity v území, přičemž (s ohledem na specifika území) byly vyčleněny dvě samostatné kategorie: pískovcové skalní útvary a zřízení hradu Trosky. Do dotazníku byla zařazena také otázka zjišťující postoj respondentů k jednotlivým typům institucí působících v zájmovém území („Jak byste ohodnotil Váš vztah k ochranným institucím v oblasti?“). Respondenti vyjadřovali svůj názor pomocí škály 1–5, kde 1 znamenala velmi kladný vztah a 5 vztah velmi negativní. V dalším textu se zabýváme postojem respondentů k institucím ochrany přírody a krajiny.

4. Vymezení zájmového území

Podle Paasiho (1986) se regionální identita zakládá na propojení tří tvarů regionu: územního, symbolického a institucionálního. Pokusme se nyní pomocí tohoto modelu popsat zájmové území Českého ráje, oblasti vnitřní periferie na pomezí Středočeského, Královéhradeckého a Libereckého kraje, oblasti, která od 19. stol. patří v rámci Česka k tradičním turistickým destinacím (Zilinskyj 2005, Chodějovská 2012).

V zájmovém území lze vymezit několik různě plošně rozsáhlých Českých rájů (Semian 2010, 2012c). Zájmové území dále členíme na „vnitřní“ a „vnější“ zónu (obr. 4). Ve „vnitřní“ zóně se nalézá území podléhající legislativní ochraně (CHKO Český ráj), které se vyznačuje vyšší mírou koncentrace přírodního, kulturního i krajinného dědictví. Tuto zónu lze vymezit pomyslnou spojnicí měst Mnichovo Hradiště, Sobotka, Jičín, Lomnice nad Popelkou, Železný Brod, vrchu Kopanina a zámku Sychrov (Semian 2010). Vnější zónu pak tvoří území obklopující vnitřní zónu. Vůči okolí je ohraničena hranicí turistického regionu (ČCCR). Z hlediska sídelní struktury jsou zde zastoupena i další střediska regionálního významu (např. Mladá Boleslav, Semily). Zájmovým územím prochází hranice vyšších územně správních celků a jednotlivé části Českého ráje tak z hlediska správního náleží ke třem krajům. I přes to, že jednotlivé části zájmového území se potýkají s podobnými problémy, jsou tyto problémy ze strany krajů vnímány odlišně. Přístupy k rozvoji venkovských a problémových oblastí i priority rozvoje území se u jednotlivých krajů liší (Váně 2012). S regionem Český ráj jako celkem pracují alespoň v omezené míře pouze rozvojové dokumenty Královéhradeckého a Libereckého kraje. Rozvojové dokumenty Středočeského kraje Český ráj opomíjejí.

Symbolický tvar regionu je v regionálním diskurzu poměrně jednotný. Symbolika v naprosté většině odkazuje na harmonické splynutí přírodní a kulturní složky krajiny. Toto splynutí v sobě zahrnuje jak přírodní jedinečnosti a krásy

Obr. 2 – Zřícenina hradu Trosky. Zdroj: Czech Tourism, autor: P. Dosoudil.

Obr. 3 – Zámek Hrubá Skála z Mariánské vyhlídky. Zdroj: Czech Tourism, autor: P. Dosoudil.

(např. skalní města, lesy, rybníky), tak kulturně-historické památky (např. hrady, zámky, roubenky) odrážející se v krajinném rázu regionu. Tradičně (minimálně od druhé poloviny 19. stol.) je pravděpodobně nejzobrazovanějším symbolem Českého ráje zřícenina hradu Trosky. Tento symbol je ukázkou harmonie lidské činnosti (zřícenina hradu ze 14. stol.) a přírodní jedinečnosti (dva čedičové suky tyčící se nad okolní krajinou; obr. 2). Výrazné panorama Trosek je v Česku, a pravděpodobně i ve světě, unikátní a nezaměnitelné. Mezi další významné symboly oblasti patří skalní město a zámek Hrubá Skála (obr. 3) a mýty opředený vrch Kozákov.

Institucionální tvar Českého ráje je poměrně dobře identifikovatelný, přestože jeho ohrazení je velmi variabilní (Semian 2010). Jeho propojení s regionální identitou je umocňováno působením např. regionální internetové televize či novin. Instituce, podílející se na utváření identity Českého ráje, lze rozdělit podle jejich primárních funkcí do dvou skupin, které se navzájem doplňují (rozvoj a ochrana). První skupina institucí se stará především o řízení a koordinaci rozvojových aktivit v oblasti, přičemž většina z nich posiluje identitu nástroji cestovního ruchu (např. Sdružení Český ráj). Činnost druhé skupiny institucí je zaměřena primárně na ochranu přírodní a krajinné složky oblasti (např. Správa CHKO Český ráj) a identitu Českého ráje posilují důrazem na propagaci jeho dědictví.

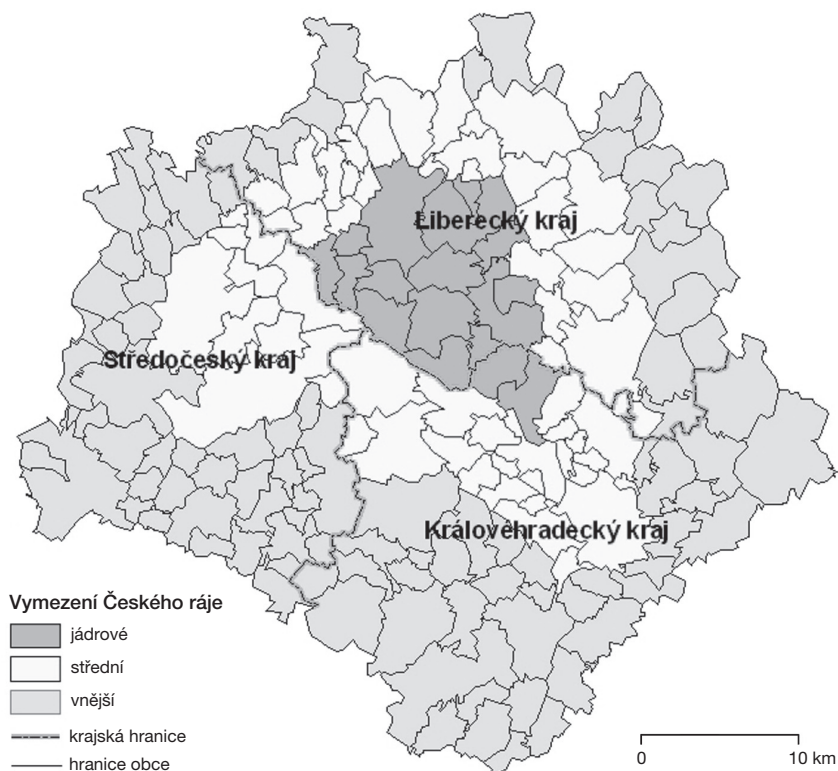
5. Územní diferenciacie regionální identity a pokus o vymezení Českého ráje: výsledky

5.1. Vědomí sounáležitosti obyvatel s Českým rájem

Vědomí sounáležitosti respondentů k Českému ráji jsme zjišťovali pomocí tří otázek týkajících se názvu oblasti, ve které respondenti žijí: „Jak při běžném hovoru nazýváte oblast, ve které se právě nacházíte?“, „Má tato oblast podle Vás nějaký oficiální/tradiční název?“, „Který z uvedených názvů je pro ni nejvýstižnější?“. Přičemž první dvě otázky byly otevřené a respondenti vyjadřovali vlastní názor. Třetí otázka byla polootevřená, respondenti vybírali z nabídky odpovědí alternativních názvů území, vycházející z analýzy diskurzu (Semian 2010). Respondenti případně mohli vyplnit vlastní název oblasti.

Z celkového počtu 128 respondentů se k identitě Českého ráje v alespoň jednom ze tří případů přihlásila téměř polovina z nich (58 respondentů). Necelá pětina respondentů (24) se pak v odpovědích hlásila výhradně k identitě Českého ráje.

Pokud rozdělíme soubor respondentů podle dvou výše uvedených vymezení Českého ráje („vnitřní“ a „vnější“ zóna), míra sounáležitosti respondentů s Českým rájem pak vykazuje výrazné rozdíly. Zatímco ve „vnitřní“ zóně se k Českému ráji hlásí v alespoň jedné z odpovědí téměř tři čtvrtiny respondentů (46 z 64) a výhradně k Českému ráji pak celá třetina (21 z 64), ve „vnější“ zóně je to pouhých 19 %, resp. 5 % respondentů (12, resp. 3 z 64). Je patrné, že míra sounáležitosti respondentů s Českým rájem je relativně vysoká, a to především v jádrové oblasti regionu, kde je celistvá a výrazně si nekonkuruje s jinými regionálními či lokálními identitami (obr. 4).

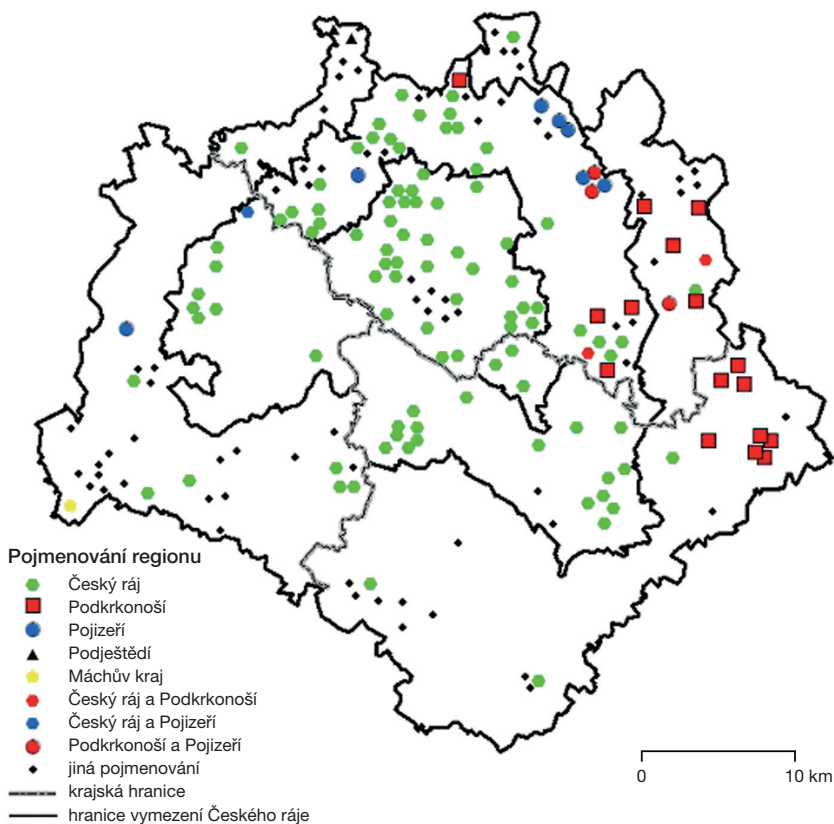

Obr. 4 – Vymezení Českého ráje. Jádrové a střední vymezení tvoří „vnitřní“ zónu Českého ráje. Zdroj: Semian (2010).

Vysokou míru sounáležitosti respondentů s Českým rájem ve „vnitřní“ zóně dokumentuje obrázek 5. Z obrázku je také patrné prolínání regionálních/lokálních identit sousedních územních celků – hlavně kulturních regionů – ve „vnější“ zóně. Z těch, které se částečně překrývají se zájmovým územím, je třeba uvést zejména Podkrkonoší a Pojizeří (Střední a Horní). Pojizeří však v dnešní době z větší části spadá pod území turistického regionu Český ráj a ve vědomí respondentů se objevuje spíše jen jako název historické oblasti než jako pojem, který by běžně používali. Nejméně se respondenti hlásí k identitě kulturních regionů v jižní části zájmového území. Zatímco v blízkosti Mladé Boleslavi je patrný vliv silného regionálního centra (respondenti uváděli označení Mladoboleslavsko), v jižní části „vnější“ zóny převažovala lokální identifikace (respondenti uváděli příslušnost k místnímu středisku).

5.2. Symbolika Českého ráje ve vědomí obyvatel

Pro hledání symbolů Českého ráje ve vědomí obyvatel jsme použili odpovědi respondentů na otázku dotazníku: „Co jsou hlavní symboly oblasti, ve které

Obr. 5 – Kulturní regiony ve vědomí respondentů (N = 196). Zdroj: terénní výzkum.

se právě nacházíte?“ Respondenti mohli uvést až tři nejvýznamnější symboly oblasti. Jednotlivé odpovědi jsme nejprve roztřídili do obecných kategorií (viz tab. 1). Jako samostatnou kategorii jsme ponechali pouze odpověď Trosky, u které jsme předpokládali vysokou míru výskytu. Ze stejného důvodu jsme z kategorie přírodních symbolů vyčlenili samostatnou skupinu symbolů týkajících se pískovcových skalních útvarů.

Četnost jednotlivých symbolů v odpovědích respondentů je uvedena v tabulce 1, a to jednak podle místa bydliště ve „vnitřní“, resp. „vnější“ zóně zájmového území a jednak podle toho, zda se respondent alespoň v jedné z otázek týkajících se názvu oblasti (viz výše) přihlásil k identitě Českého ráje. Potvrdilo se očekávání, že nejvýznamnější symboly Českého ráje patří do kategorie přírodních prvků (s téměř dvoupětinovým zastoupením skalních útvarů), kulturně-historických památek, resp. krajinných symbolů. Některé odpovědi z poslední uvedené kategorie se již ze samé podstaty krajiny prolínají se symboly přírodními a kulturně-historickými. Do kategorie krajinných symbolů spadaly především ty odpovědi, které se ke krajině hlásily přímo, nebo odkazovaly na propojení přírodního a kulturního elementu v krajině. Vyjádření respondentů bylo zjevně ovlivněno lokalizací jednotlivých fenoménů v blízkosti

Tab. 1 – Symboly Českého ráje ve vědomí respondentů (N = 128)

Kategorie symbolů	Všichni respondenti			Respondenti hlásící se k identitě Českého ráje			Respondenti přímo se nehlásící k identitě Českého ráje		
	Celkem	Vnitřní	Vnější	Celkem	Vnitřní	Vnější	Celkem	Vnitřní	Vnější
Krajinné	35,9	35,9	35,9	36,2	32,6	50,0	35,7	44,4	32,7
Kulturně-historické	30,5	37,5	23,4	37,9	43,5	16,7	24,3	22,2	25,0
Ekonomická aktivita	18,8	9,4	28,1	6,9	4,3	16,7	28,6	22,2	30,8
Přírodní	28,9	23,4	34,4	22,4	23,9	16,7	34,3	22,2	38,5
Skalní útvary	18,8	34,4	3,1	36,2	43,5	8,3	4,3	11,1	1,9
Trosky	24,2	40,6	7,8	51,7	54,3	41,7	1,4	5,6	0,0
Ostatní	15,6	10,9	20,3	10,3	13,0	0,0	20,0	5,6	25,0
<i>Počet respondentů</i>	<i>128</i>	<i>64</i>	<i>64</i>	<i>58</i>	<i>46</i>	<i>12</i>	<i>70</i>	<i>18</i>	<i>52</i>

Zdroj: Terénní výzkum.

Pozn.: Čísla představují podíly (v %) respondentů dané skupiny, kteří symbol z dané kategorie uvedli jako jeden ze tří symbolů oblasti. Kategorie symbolů byly stanoveny s přihlédnutím k Heřmanová, Chromý a kol. (2009); Kučera, Kučerová (2009); Kučera, Kučerová-Kuldová, Chromý (2008).

jejich bydliště. Jediným konkrétním „celoregionálním“ symbolem Českého ráje je zřícenina hradu Trosky. Tento symbol uváděli respondenti bez ohledu na lokalizaci jejich bydliště a jako jeden ze symbolů je uvedla více než polovina respondentů hlásících se k identitě Českého ráje.

U respondentů hlásících se k identitě Českého ráje je patrná polarizace mezi uváděnými symboly ve „vnitřní“ a „vnější“ zóně. Ve „vnitřní“ zóně, kde je vysoká koncentrace památek (přírodních i kulturně-historických), se respondenti více uchylovali k přírodním a kulturně-historickým symbolům především v podobě konkrétních lokalit. V případě přírodních symbolů mají dominantní význam skalní útvary, a to nejen jako konkrétní pojmenování, ale také v obecné rovině. Lze tedy konstatovat, že po Troskách jsou skalní útvary druhým „celoregionálním“ symbolem. Narozdíl od Trosků je však patrné, že skalní útvary jsou silněji vnímány především v oblastech jejich výskytu, tedy ve „vnitřní“ zóně, zatímco ve „vnější“ zóně je identifikace respondentů s tímto symbolem slabší. Ve „vnější“ zóně respondenti také v daleko větší míře uváděli symboly obecné povahy.

U respondentů, kteří se v odpovědích přímo k identitě Českého ráje nepřihlásili, je zastoupení jednotlivých kategorií symbolů poměrně rovnoměrné, přičemž převažují krajinné a přírodní prvky a s odstupem pak také symboly spojené s ekonomickou aktivitou obyvatel (u respondentů hlásících se přímo k identitě Českého ráje byly zastoupeny jen v omezené míře). Naopak symbolika Trosků a skalních útvarů se v odpovědích respondentů nehlásících se k identitě Českého ráje téměř nevyskytla.

5.3. Vztah obyvatel k institucím územní ochrany

Postoj respondentů k institucím územní ochrany (Kučera, Kučerová 2009; Kučera, Kučerová-Kuldová, Chromý 2008), jejímž vrcholným představitelem v zájmovém území je Správa CHKO Český ráj, a tudíž de facto i samotná

Tab. 2 – Vztah respondentů k ochranářským institucím (N = 128)

Vztah	Všichni respondenti		Respondenti hlásící se k identitě Českého ráje		Respondenti přímo se nehlásící k identitě Českého ráje	
	Vnitřní	Vnější	Vnitřní	Vnější	Vnitřní	Vnější
Kladný	42,2	64,1	41,3	66,7	44,4	63,5
Neutrální	48,4	26,6	47,8	16,7	50,0	28,8
Záporný	9,4	9,4	10,9	16,7	5,6	7,7
<i>Počet respondentů</i>	<i>64</i>	<i>64</i>	<i>46</i>	<i>12</i>	<i>18</i>	<i>52</i>

Zdroj: Terénní výzkum.

Pozn.: Čísla představují podíly (v %).

CHKO, jsme zjišťovali otázkou „Jak byste ohodnotil Váš vztah k ochranářským institucím v oblasti?“ a vyhodnocením odpovědí respondentů v Likertově škále (kde 1 a 2 znamenaly kladný postoj, 4 a 5 negativní postoj a 3 postoj neutrální). Celkový vztah k ochranářským institucím je u respondentů spíše kladný (více než polovina respondentů). Více než třetina respondentů necítí ve vztahu k ochranářským institucím žádné emoce, popř. se kladné a negativní pocity vyvažují, a negativní postoj byl zaznamenán u necelé desetiny respondentů (tab. 2).

Z hlediska územní diferenciacie odpovědí lze s jistou mírou opatrnosti konstatovat, že respondenti žijící ve „vnitřní“ zóně zájmového území mají k ochranářským institucím obecně méně kladný vztah než respondenti z „vnější“ zóny. Tento rozdíl je na druhou stranu vyrovnáván především neutrální kategorií. Obecně spíše kladný vztah respondentů k ochranářským institucím koresponduje se skutečností, že se identifikují s regionem především skrze přírodní a kulturně-historické prvky, a tudíž si uvědomují význam a důležitost jejich ochrany. To platí především pro pohled zvenčí. Respondenti žijící uvnitř (v blízkosti) chráněných oblastí/prvků si také uvědomují význam ochrany, ale zároveň se v jejich postojích odrážejí zkušenosti s ochranářskými omezeními. O čemž svědčí i nižší podíl vysloveně kladných odpovědí.

6. Závěr

Je zřejmé, že v souvislosti s probíhajícími socioprostorovými změnami se proměňuje i vztah obyvatel k území, ve kterém žijí. Zatímco tradiční přístupy k regionálnímu rozvoji pracují většinou s jasně ohraničenými správními regiony, (neo)regionalistické přístupy posilují zájem o vymezování regionů na bázi sounáležitostí lidí s územím, ve kterém žijí (bez ohledu na správní příslušnost takovýchto území). Cílem příspěvku bylo diskutovat otázku prostorového vymezení regionu na bázi sebeidentifikace, a to na příkladu oblasti Českého ráje. V intencích Paasiho teorie utváření regionů (Paasi 1986) jsme se zabývali nejen územním či institucionálním, ale také symbolickým tvarem regionu. Tedy symboly, které si obyvatelé s Českým rájem spojují. Specificky jsme se zaměřili na diskuzi významu krajinných prvků. Posledním cílem bylo

zjistit, jaký vztah mají respondenti k místním ochranným institucím a zdali dochází k územní diferenciaci tohoto vztahu. Na základě vyhodnocení odpovědí respondentů dotazníkového šetření (učitelé a starostové), které bylo provedeno v letech 2009–2010 v zájmovém území vymezeném na bázi turistického regionu (ČCCR), lze zformulovat následující závěry:

Hranice regionu vymezeného na základě sebeidentifikace obyvatel jsou poměrně volné, a proto je nelze přesně zaznamenat jako jedinou linii v mapě. Region Českého ráje se podařilo vymezit jako území, které bezprostředně obklopuje jádro oblasti, jímž je CHKO Český ráj. Toto území lze přibližně popsat jako pomyslný trojúhelník mezi městy Mnichovo Hradiště, Jičín a Železný Brod a poměrně dobře odpovídá „vnitřní“ zóně zájmového území (viz obr. 5).

Z analýzy územní diferenciaci vědomí sounáležitosti respondentů s Českým rájem vyplývá, že existuje nesoulad mezi institucionalizovanými hranicemi Českého ráje (CHKO a turistický region) a hranicemi vymezenými na základě sebeidentifikace respondentů šetření. Ohraničení regionu na základě vnímání má navíc zonální charakter. Zatímco region Českého ráje vymezený na bázi ochrany přírody a krajiny (CHKO) je rozlohou významně menší než region vymezený na bázi sebeidentifikace, turistický region naopak jeho hranice výrazně překračuje. V okrajových částech širokého vymezení turistického regionu Český ráj je příslušnost k Českému ráji vnímána s daleko menší intenzitou. Zde lze zaznamenat jednak územní prolínání s identitami okolních územních celků a jednak vyšší míru sebeidentifikace obyvatel s lokálním prostředím.

Pocit sounáležitosti s územím Českého ráje je z hlediska symboliky založen na přírodním, kulturně-historickém a krajinném dědictví. Za nejvýznamnější symboly Českého ráje lze označit zříceninu hradu Trosky a skalní útvary. Míra identifikace s konkrétními, především přírodními, ale také kulturně-historickými prvky, se směrem z jádrové oblasti snižuje. Zejména v okrajových částech turistické oblasti lze zaznamenat identifikaci respondentů s alternativními územními celky, a to jak skrze přírodní, tak kulturně-historické a krajinné dědictví. Ovšem v obecnější rovině a v kombinaci s četnými odkazy na další symboly (např. související s ekonomickou aktivitou obyvatel).

Předpoklad, že instituce územní ochrany budou v jádrové oblasti Českého ráje vnímány méně pozitivně, než v širokém okolí se potvrdil. Rozdílný charakter hodnocení vztahu k těmto institucím ve zkoumané oblasti tak může být odrazem odlišné zkušenosti respondentů s jejich působením uvnitř a vně přímo chráněného území. Rozkrýt podstatu rozdílů v odpovědích respondentů by ovšem zasluhovalo hlubší rozbor a samostatný výzkum. Předpokládali jsme, že ochranné instituce budou respondenty žijícími v legislativou chráněném území a mimo něj vnímány odlišně. Zda respondenti žijící mimo legislativou chráněné území vnímají instituce ochrany jako strážce hodnot/dědictví (potenciál rozvoje) a respondenti žijící v legislativou chráněném území jako omezení (bariéra rozvoje), však na základě provedeného šetření jednoznačně odpovědět neumíme. Vcelku příznivou zprávou je, že i vztah respondentů žijících v chráněném území k institucím ochrany je spíše pozitivní. Respondenti si i přes jistá omezení spojená se životem v chráněném území pravděpodobně zároveň uvědomují, jakou jim ochrana území přináší konkurenční výhodu (především v oblasti turistického ruchu). Toto zjištění napovídá, že i v hospodářsky dlouhodobě slabých oblastech, nebo oblastech vnitřních periferií si lidé uvědomují

i jiné než ekonomické hodnoty území (typické pro industriální období). Kvalita regionálního milieu a míra sounáležitosti obyvatel s územím tak skýtá potenciál pro formulování vizí rozvoje území v postindustriálním období. Vizí, které by měly reflektovat regionální specifika, a to včetně územně diferencovaného vztahu lidí k jimi obývané krajině, který nemusí být chápán jen v hranicích administrativních regionů. Uvedené zjištění vyvolává otázku, zda by význam ochranných institucí v regionálním rozvoji zejména periferních oblastí neměl být výrazněji posílen (např. na úkor krajů).

Literatura:

- ALLEN, J., MASSEY, D., COCHRANE, A. (1998): Rethinking the region. Routledge, London, 159 s.
- ANTROP, M. (1998): Landscape change: Plan or chaos? *Landscape and Urban Planning*, 41, s. 155–161.
- ANTROP, M. (2004): Landscape change and the urbanization process in Europe. *Landscape and Urban Planning*, 67, s. 9–26.
- BIČÍK, I. a kol. (2010): Vývoj využití ploch v Česku. *Edice Geographica*, sv. 3. Česká geografická společnost, Praha, 251 s.
- BIČÍK, I., JELEČEK, L. (2009): Land use and landscape changes in Czechia during the period of transition 1990–2007. *Geografie*, 114, č. 4, s. 263–281.
- BIČÍK, I., JELEČEK, L., ŠTĚPÁNEK, V. (2001): Land use changes and their social driving forces in Czechia in the 19th and 20th centuries. *Land Use Policy*, 18, č. 1, s. 65–73.
- BLAŽEK, J. (2012): Regionální inovační systémy a globální produkční sítě: dvojí optika na zdroje konkurenceschopnosti v současném světě? *Geografie*, 117, č. 2, s. 209–233.
- BUCHER, S. (2012): Samosprávné kraje na Slovensku – formovanie identity a inštitucionalizácia v kontexte integrácie do Európy regionov. Dizertačná práca. Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešov, 225 s.
- CLAVAL, P. (1987): The region as a geographical, economic and cultural concept. *International Social Science Journal*, 112, s. 159–172.
- CLAVAL, P. (1998): An Introduction to Regional Geography. Blackwell, Oxford, 299 s.
- CLAVAL, P. (2007): Regional Geography: Past and present (a review of ideas, approaches and goals). *Geographica Polonica*, 80, č. 1, s. 25–42.
- FIALOVÁ, D., CHROMÝ, P., KUČERA, Z., SPILKOVÁ, J., ŠTYCH, P., VÁGNER, J. (2010): The forming of regional identity and identity of regions in Czechia – introduction to the research on the impact of second housing and tourism. *AUC Geographica*, 45, č. 1, s. 49–60.
- GIDDENS, A. (1991): Modernity and self-identity: Self and society in the Late Modern Age, Cambridge, Polity Press, 256 s.
- HAMPL, M. (2007): Regionální diferenciace současného socioekonomického vývoje v České republice. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 43, č. 5, s. 889–910.
- HAMPL, M., BLAŽEK, J., ŽÍŽALOVÁ, P. (2008): Faktory-mechanismy-procesy v regionálním vývoji: aplikace konceptu kritického realizmu. *Ekonomický časopis*, 56, č. 7, s. 696–711.
- HAMPL, M., DOSTÁL, P., DRBOHLAV, D. (2007): Social and cultural geography in the Czech Republic: Under pressures of globalization and post-totalitarian transformation. *Social & Cultural Geography*, 8, č. 3, s. 475–493.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M. (2008): Innere und äußere Peripherie am Beispiel Tschechiens. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 150, s. 299–316.
- HEŘMANOVÁ, E., CHROMÝ, P. a kol. (2009): Kulturní regiony a geografie kultury. Kulturní realie a kultura v regionech Česka. *Aspi a. s. – Wolters Kluwer*, Praha, 348 s.
- HLAVAČKA, M., MAREŠ, A., POKORNÁ, M. a kol. (2011): Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace. *Nakladatelství Historický ústav*, Praha, 685 s.
- CHODĚJOVSKÁ, E. (2012): Cesty, vyhlídky a rokle jmény označiti: počátky turistiky v Pračovských skalách. *Dějiny a současnost*, 34, č. 3, s. 36–39.

- CHROMÝ, P. (2003a): Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In: Jančák, V., Chromý, P., Marada, M. (eds.): Geografie na cestách poznání. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 163–178.
- CHROMÝ, P. (2003b): Memory of landscape and regional identity: Potential for regional development of peripheral regions. In: Jeleček, L., Chromý, P., Janů, H., Miškovský, J., Uhlířová, L. (eds.): Dealing with Diversity. 2nd International Conference of the European Society for Environmental History, Prague 2003, Proceedings. Charles University in Prague, Faculty of Science, Department of Social Geography and Regional Development, Prague, s. 246–256.
- CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M., HAVLÍČEK, T. (2011): Venkov – žitý prostor: regionální diferenciace percepce venkova představiteli venkovských obcí v Česku. Geografie, 116, č. 1, s. 23–45.
- CHROMÝ, P., JANUŠ, H. (2003): Regional identity, activation of territorial communities and the potential of the development of peripheral regions. AUC Geographica, 38, č. 1, s. 105–117.
- CHROMÝ, P., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2009): Regional identity, contemporary and historical regions and the issue of relict borders – the case of Czechia. Regions and Regionalism, 9, č. 2, s. 9–19.
- CHROMÝ, P., SKÁLA, J. (2010): Kulturněgeografické aspekty rozvoje příhraničních periférií: analýza vybraných složek územní identity obyvatelstva Sušicka. Geografie, 115, č. 2, s. 223–246.
- JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2008): Regional differentiation of selected conditions for the development of human and social capital in Czechia. Geografie, 113, č. 3, s. 269–284.
- JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M., HAVLÍČEK, T., VONDRÁČKOVÁ, P. (2010): Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných perifériích Česka. Geografie, 115, č. 2, s. 207–222.
- KEATING, M. ed. (2004): Regions and Regionalism in Europe. Edwar Elgar Publ., Cheltenham, 692 s.
- KNEAFSEY, M. (2000): Tourism, place identities and social relations in the European rural periphery. European Urban a Regional Studies, 7, č. 1, s. 35–50.
- KNIGHT, D. B. (1982): Identity and territory: Geographical perspectives on nationalism and regionalism. Annals of the Association of American Geographers, 72, č. 4, s. 514–531.
- KUČERA, Z. (2010): Principy a problémy geografického studia krajiny. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 202 s.
- KUČERA, Z., CHROMÝ, P. (2012): Depopulation, resettlement and landscape changes in the peripheries of the Czech borderland. In: Paniagua, A., Bryant, R., Kizos, T. (eds): The Political Ecology of Depopulation: Inequality, Landscape, and People. Rolde Foundation, CEDDAR, Zaragoza, s. 191–213.
- KUČERA, Z., KUČEROVÁ, S. (2009): Heritage in changing landscape – selected examples from Czechia. Region and Regionalism, 9, č. 1, s. 215–227.
- KUČERA, Z., KUČEROVÁ, S. (2012): Historical geography of persistence, destruction and creation: The case of rural landscape transformations in Czechia's resettled borderland. Historická geografie, 38, č. 1, s. 165–184.
- KUČERA, Z., KUČEROVÁ-KULDOVÁ, S., CHROMÝ, P. (2008): Landscape heritage between areal preservation and areal development – the case of Czechia. Geographia Polonica, 81, č. 2, s. 5–23.
- KUČEROVÁ, S. (2011): Education towards obtaining various forms of capital. AUC Geographica, 46, č. 1, s. 23–33.
- LÓW, J., MÍCHAL, I. (2003): Krajinný ráz. Lesnická práce, Kostelec nad Černými Lesy, 552 s.
- MACLEOD, G. (1998): In what sense of region? Place hybridity, symbolic shape, and institutional formation in (post-) modern Scotland. Political Geography, 17, č. 7, s. 833–863.
- MASLOW, A. (1989): The theory of human motivation. In: Matteson, M. T., Ivancevitch, J. M. (eds.): Management and Organisational Behaviour Classics. BPI, Irvin, s. 369–391.
- MURPHY, A. (1991): Regions as social constructs: The gap between theory and practice. Progress in Human Geography, 14, s. 22–35.

- MUSIL, J. (1988): Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. Územní plánování a urbanismus, XV, č. 2, s. 67–72.
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 44, č. 2, s. 321–348.
- NOVÁK, J., NETRDOVÁ, P. (2011): Prostorové vzorce sociálně-ekonomické diference obcí v České republice. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 47, č. 4, s. 717–744.
- PAASI, A. (1986): The institutionalization of regions: A theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164, č. 1, s. 105–146.
- PAASI, A. (1991): Deconstructing regions: Notes on the scales of spatial life. *Environment and Planning A*, 23, s. 239–256.
- PAASI, A. (2001): Europe as a social process and discourse. Considerations of place, boundaries and identity. *European Urban and Regional Studies*, 8, č. 1, s. 7–28.
- PAASI, A. (2002): Place and region: Regional worlds and words. *Progress in Human Geography*, 26, č. 6, s. 802–811.
- PAASI, A. (2009): The resurgence of the “region” and “regional identity”: Theoretical perspectives and empirical observations on the regional dynamics in Europe. *Review of International Studies*, 35, Supplement S1, s. 121–146.
- PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010): Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 115, č. 2, s. 161–187.
- PILEČEK, J. (2010): The concept of social capital: An attempt to summarize theoretical and methodological points-of-departure and approaches to its study. *Geografie*, 115, č. 1, s. 67–77.
- PILEČEK, J., CHROMÝ, P., JANČÁK, V. (2013): Social capital and local socio-economic development: The case of Czech peripheries. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 104, č. 5, s. 604–620.
- PRED, A. R. (1984): Place as historically contingent process: Structuration and the time-geography of becoming places. *Annals of the Association of American Geographers*, 74, s. 279–297.
- RAAGMAA, G. (2000): Regional Identity and Public Leaders in Regional Economic Development. Towards the New Approach in Regional Policy: Cultural Geography Theories in Explaining Economic Growth. Institute of Geography, Faculty of Biology and Geography, University of Tartu, Tartu, 361 s.
- RAAGMAA, G. (2002): Regional identity in regional development and planning. *European Planning Studies*, 10, č. 1, s. 55–76.
- SEIDL, T., CHROMÝ, P., HABARTOVÁ, P. (2010): Perceptions of marginality: The role of administration and other stakeholders in issues of future development of Czech Military Training Areas. *AUC Geographica*, 45, č. 2, s. 89–100.
- SEMIAN, M. (2010): Regionální identita Českého ráje. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 102 s.
- SEMIAN, M. (2012a): Český ráj. Ale který? *Geografické rozhledy*, 21, č. 3, s. 26–27.
- SEMIAN, M. (2012b): Název jako symbol regionu. *Historická geografie*, 38, č. 2, s. 335–352.
- SEMIAN, M. (2012c): Searching for the territorial shape of a region in regional consciousness: The Český Ráj (Bohemian Paradise), Czech Republic. *Moravian Geographical Reports*, 20, č. 2, s. 25–35.
- SCHMITT-EGNER, P. (2002): The concept of “region”: Theoretical and methodological notes on its reconstruction. *Journal of European Integration*, 24, č. 3, s. 179–200.
- SIWEK, T. (2011): Percepce geografického prostoru. *Edice Geographica*, sv. 7. Česká geografická společnost, Praha, 164 s.
- SIWEK, T., BOGDOVÁ, K. (2007): České kulturně-historické regiony ve vědomí svých obyvatel. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 43, č. 4, s. 1039–1053.
- SÖRLIN, S. (1999): The articulation of territory: Landscape and the constitution of regional and national identity. *Norsk Geografisk Tidsskrift*, 53, s. 103–111.
- ŠERÝ, M. (2014): The identification of residents with their region and the continuity of socio-historical development. *Moravian Geographical Reports*, 22, č. 3 (v tisku).

- ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. (2012): Perception of the historical border between Moravia and Silesia by residents of the Jeseník area as a partial aspect of their regional identity. *Moravian Geographical Reports*, 20, č. 2, s. 36–46.
- VÁNEŠ, P. (2012): Lidský a sociální kapitál vnitřních periferií Česka: příklad tří mikroregionů Středočeského kraje. *Geografický časopis / Geographical Journal*, 64, č. 4, s. 357–381.
- VENCÁLEK, J. (1998): Protisměry územní identity. Olza, Český Těšín, 207 s.
- ZICH, F., ed. (2003): Regionální identita obyvatel pohraničí. Sborník příspěvků z konference „Evropská, národní, či regionální identita?“, Praha 3. 10. 2003. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 262 s.
- ZILYNSKYJ, B. (2005): Co je nám do jejich ráje: stěhování Českého ráje od Litoměřic k Turnovu na konci 19. století. *Dějiny a současnost*, 27, č. 5, s. 14–18.
- ZIMMERBAUER, K. (2011): From image to identity: Building regions by place promotion. *European Planning Studies*, 19, č. 2, s. 243–260.
- ZIMMERBAUER, K., PAASI, A. (2013): When old and new regionalism collide: Deinstitutionalization of regions and resistance identity in municipality amalgamations. *Journal of Rural Studies*, 30, s. 31–40.

S u m m a r y

REGIONAL AWARENESS AND REGIONAL IDENTITY IN CZECHIA: CASE STUDY OF THE BOHEMIAN PARADISE

It is evident that in context of on-going socio-spatial changes, the relation of inhabitants to the place they live in has been changing as well. While traditional approaches to regional development deal mostly with clearly delimited administrative regions, (neo)regionalist approaches emphasise the interest in delimitation of regions on the basis of people's sense of belonging to the place they live in (without regard to the administrative affiliations of these territories). This paper discusses the spatial delimitation of a region on the basis of self-identification on the example of the Bohemian Paradise (in Czechia). Further on, we have been interested in what symbols inhabitants connect with the Bohemian Paradise and what is the importance of landscape features among them. The last objective was to discover, what relationship the respondents have with conservation institutions in the region and whether there is any territorial differentiation of this relationship. On the basis of an assessment of answers provided by respondents (teachers and mayors) in an inquiry carried out in the years 2009–2010 in the study area (delimited on the basis of the established tourist area), the following conclusions can be formulated:

Boundaries of a region delimited on the basis of self-identification of inhabitants are relatively loose, and that is why they cannot be precisely recorded on a map in the form of a clear line. The Bohemian Paradise region has been delimited as a territory immediately surrounding the core of the region, which is represented by the Český Ráj Protected Landscape Area (PLA). This territory can be roughly described as an imaginary triangle between the cities of Mnichovo Hradiště, Jičín and Železný Brod and it corresponds relatively well with the “inner” zone of the study area (see picture no. 5).

From the analysis of the territorial differentiation of the respondents' sense of belonging to the Bohemian Paradise follows that there is a discrepancy between institutionalised boundaries of the Bohemian Paradise (The Český Ráj PLA and tourist area) and boundaries constructed on the basis of self-identification. In addition to this, the regional boundary constructed in such a manner has a distinctly zonal character. While the region constructed according to self-identification is significantly larger than the area delimited according to nature and landscape conservation (The Český Ráj PLA), the tourist region, on the other hand, markedly exceeds such boundaries. In areas at the border of a broadly delimited Bohemian Paradise tourist region, a sense of belonging to Bohemian Paradise is perceived far less intensely. Territorial blending of identities of neighbouring territorial units, as well as a higher rate of self-identification of the inhabitants with local environments is of particular importance in this regard.

Symbolic aspects of the sense of belonging to the territory of the Bohemian Paradise are based on natural, cultural-historical and landscape heritage. The remains of the Trosky Castle and surrounding notable rock formations can be designated the most important symbols of the Bohemian Paradise. The rate of identification with primarily natural, but also with cultural-historical symbols is decreasing in the direction away from the core area. Furthermore, identification with other territorial units is also realised through the perception of natural, cultural-historical, and landscape heritage, also accompanied by other symbolic elements (e.g. relating to economic activity of inhabitants) in a proportional manner.

The assumption that conservation institutions will be perceived less positively in the core area than in the wide surroundings has been confirmed. However, the explanation of the nature of the differences in respondents' answers is deserving of deeper analysis and in-depth research. Therefore, we are not able to answer properly whether respondents living within the area of the legislative protection of conservation institutions perceive them as restrictive (barrier to development), while those living outside of the protected area perceive them as guardians of values/heritage (potential of development). Despite differences, both groups of respondents still evaluate their attitude towards these institutions as rather positive. Most likely, they realize what a competitive advantage the protection of the territory (first of all in tourism) offers them. This finding suggests that, even in long-term economically underperforming areas or inner peripheries, people are also aware of other than just economic values (characteristic for the industrial period) of the territory. The quality of the regional milieu thus provides a potential for the formulation of visions of regional development in a post-industrial period – visions that should reflect regional specificities, including territorially differentiated relationships between the inhabitants and the local landscape.

Fig. 1 – Protected areas in Czechia (2007). In legend: cultural heritage: UNESCO World Heritage Site. Reservation: town, village, archaeological, other. Zone: town, village, landscape. In legend to the right: natural heritage: biosphere reserve, natural park. NATURA 2000: site of community importance, special protection area. Particularly protected areas: national park, protected landscape area, small protected area. Borders of Czechia, regional borders. Source: Kučera, Kučerová-Kuldová, Chromý 2008; data provided by AOPK ČR and <http://monumnet.npu.cz>.

Fig. 2 – The remains of the Trosky Castle. Source: Czech Tourism, author: P. Dosoudil.

Fig. 3 – Hrubá Skála chateau from Marian view. Source: Czech Tourism, author: P. Dosoudil.

Fig. 4 – Bohemian Paradise region delimitation. Inner zone consists of the core and middle areas. In legend: core, middle, outer, regional borders, municipal borders. Source: Semian (2010).

Fig. 5 – Cultural regions in the consciousness of respondents (N = 196). In legend: names of regions. Source: field research.

Pracoviště autorů: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Albertov 6, 128 43 Praha 2; e-mail: chromy@natur.cuni.cz, michal.semian@natur.cuni.cz, zdenek.kucera@natur.cuni.cz.

Do redakce došlo 30. 10. 2013; do tisku bylo přijato 2. 5. 2014.

Citační vzor:

CHROMÝ, P., SEMIAN, M., KUČERA, Z. (2014): Regionální vědomí a regionální identita v Česku: případová studie Českého ráje. *Geografie*, 119, č. 3, s. 259–277.